

Tappavat metaforat

SONTAG, Susan. Sairaus vertauskuvana & Aids ja sen vertauskuvat. Karisto, Hämeenlinna 1991.

■ Sairaus voi olla moraalisesti tarttuvaa. Kun ihmiselle tarpeeksi kauan toistetaan, että hän on itse syyllinen sairauteensa tai että sairaus on kohtalonomainen merkki tunneköyhyydestä tai muusta vajavaisuudesta, hän alkaa pikku hiljaa itsekin uskoa noihin myytteihin.

Sontag asettuu tiukasti vastustamaan sairauksien mytologisointia ja yliselittelyä. Hänelle sairaus on sairaus — ei mikään merkki tulevasta tai todiste menneestä. Sontag inhoaa epä-älyllistä hurskastelua ja vakavasti sairastuneen pinnallista sääliä, mitä esimerkiksi syöpään tai aidiin sairastuneet joutuvat monesti kokemaan.

Kirjoittajan syöpämetaforia käsittelevä essee "Sairaus vertauskuvana" on saanut vinkkeen hänen omasta sairastumisestaan. Kirjoituksessa heijastuikin oikeutettu viha sitä tapaa kohtaan, jolla ympäristö hänen syöpäsairauteensa suhtautui. Essee ei kuitenkaan keskity omien kokemusten analysoimiseen, vaan pureutuu syvälie syöpämielikuvien maailmaan.

Kirjoittaja vertaa syöpää tuberkuloosiin, etsii ja löytää monia mielenkiintoisia piirteitä. Tuberkuloosia pidetään tavallisesti sairautena, joka palveli romanttista maailmankuvaa. Sen sijaan syöpäsairaus koetaan usein eräänlaiseksi pahojen henkien niivaukseksi ja se on niin mystifioitu ja niin ladattu väistämättömän kuoleman mielikuvilla, että monet syöpäpotilaat ovat hällukkaita etsimään apua ihmeparantajista ja henkien manauksesta.

Sontagin rationalistisen kannan mukaan sairautta ei pidä tulkita metaforaksi. Se ei ilmaise sen kummemmin potilaan luonnetta kuin hänen elämän historiaansaakaan. Rehellisin tapa suhtautua sairauteen on siis puhdistautua niin täydellisesti kuin mahdollista vertauskuvallisesta

ajattelusta.

Mutta koska kukaan ei voi ajatella ilman mielikuvia, sairauden metaforia ei voi hävittää. Niitä voi kuitenkin purkaa, tehdä näkyväksi ja näin hälventää aiheetonta kohtalonuskoa silloinkin, kun kysymyksessä on vakava sairaus, kuten syöpä tai aids. Sairautta emme myöskään pysty irtottamaan syyllisyydestä, joten syyllisyysmetaforia tulee luultavasti aina olemaan — niiden masentavasta vaikutuksesta huolimatta. Syyllisyys on nimittäin kulttuurimme kautta meissä itessämme ja itse peilaamme sitä sairauteen ja katselemme sitä sitten metaforana.

Sontag antaa varauksettoman tuensa lääketieteelliselle syövän tutkimukselle ja hoidolle, ja ainakin 70-luvun lopussa uskoi vahvasti kemoterapian voimaan parantamisessa.

Kymmenen vuotta myöhemmin julkaistu aids-metaforia käsittelevä essee on rakenteeltaan varsin samanlainen kuin aiempi kirjoituskin. Tukea ja todisteita löytäminen sairausmetaforille kirjoittaja etsii lääketieteen historiasta, kaunokirjallisuudesta ja lehdistä. Kummassakin tekstissä viihtelee turhan paljon tutkijoiden, säveltäjien ja kirjailijoiden nimiä ja teosten julkaisu vuosia, joilla on vain vähän tekemistä itse asian kanssa.

Kun syöpä vertautuu tuberkuloosiin, aids saa rinnalleen tarkasteltavaksi koleraan ja kupan. Koleraa on pidetty rangaistuksena hygieniasääntöjen laiminlyömisestä ja se on nähty liassa, juoppoudessa ja kurjuudessa elävien kiroukseksi. Kuppa puolestaan etenee aidsin tavoin vaihteittain ja siihenkin kuuluu pitkä oireeton kausi tartunnan saamisen ja ilmsairaouden välillä.

Aidsia ei voi pitää tasa-arvoisena tappajana, vaikka se ei enää olekaan vain seksuaalisten vähemmistöjen sairaus. Afrikassa se tappaa enemmän kuin Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa. Mikäli kysymyksessä olisi pelkästään afrikalainen sairaus, sitä ehkä pidettäisiin jonkinlaisena luonnollisena, nälänhädän kaltaisena asiana. Koska se koskettaa myös rikkaiden maiden "valtaväestöä", tutkimukseen,

hoitoon ja valistukseen on uhratu varoja, ja metaforisella tasolla aids on saanut viisauksen, globaalin kriisin ja apokalyptisen tuhon leiman.

Aids-valistusta Sontag pitää hyvänä asiana, koska sen avulla voidaan sanoa ääneen se, mikä ahdistaa. Hänen ajattelunsa mukaan ahdistus näet lievenee ääneen sanomisesta. Tämä on mielenkiintoinen näkemys verrattaessa esimerkiksi viime vuosien suomalaista keskustelua terveysvalistuksen pelottelevuudesta. Oliko ehkä niin, että jonkinasteinen pelottelevuus kuuluu itse terveysvalistuksen luonteeseen? Miten tappavasta taudista voi kertoa pelottelematta vastaanottajia? Sontag tulkitsee esimerkiksi iskulauseen "Varo, Aids." ja "Aids. Tietämättömyys tappaa!" kehoitukseksi käyttää kondomia — ei suinkaan, niin kuin sanojen muodosta voisi päätellä — käskemiseksi, pelotteleksi tai uhkailuksi. Terveysvalistuksen metafonsuus asettuu kuitenkin hieman toiseen valoon, jos iskulauseissa aidsin paikalla olisikin vaikkapa sana tupakka.

Sontag ei onnistu purkamaan tyhjiin sen kummemmin syövän kuin aidsinkin metaforia, mutta paljastaa tyypillisimmät ihmisajattelun luomat mielikuvien stereotyyppit, joilla on yritetty hallita sairauksia. Kirjoittajan ote pulppuaa ankarasta asiallisuudestaan huolimatta syvää, ymmärtävää elämäntähteyttä. Se näkyy heti kirjan aloituksessa, jossa puhutaan ihmisen osasta eli siitä, että ihminen saa syntyessään kaksoiskansalaisuuden: toisen terveyden ja toisen sairauden valtakuntaan. Jokainen joutuu elämänsä varrella, ainakin hetkeksi, tunnustaumaan tuon vähemmän toivotun maan asukiksi. Ihmisen raskeampi osakin vaatii näet kantajansa.

Mutta emmehän me tuollaisia pohdi, ennen kuin vakava sairaus sattuu omalle kohdalle. Eikä kai ole syytäkään pohtia.

Pauliina Aarva